

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВОГО РОЗПОДІЛУ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вивчення суспільно-географічних особливостей розвитку регіонів обумовлює необхідність дослідження розвитку систем розселення у територіальному та часовому аспектах. На разі, найбільшою чисельністю та щільністю розселення населення вирізняється обласний центр – м. Харків. Також густонаселеними є м. Лозова та м. Чугуїв, що пов'язане із значними промисловим розвитком міст та вигідним транспортним положенням.

Райони області істотно розрізняються за чисельністю населення, розмірами території, господарському розвитку. Більша частина - 16 адміністративних районів - має число жителів до 40 тис, 3 - від 40 до 50 тис. і 8 - більше 70 тис. чол. Населення Харківської області розміщене по території вкрай нерівномірно. Середня густина розселення населення становить 87 осіб/км² з врахуванням великих міст та 32 особи/км² без їх врахування [3, 4].

Ефективним інструментом виявлення територіальних особливостей розселення населення регіону є просторово-статистичний аналіз, який дозволяє виявити якісні та кількісні зміни у розселенській мережі регіону за допомогою використання математичних методів. Використаємо показник *скошеності просторового розподілу*, який дозволяє встановити відстань між сусідніми районними центрами, схарактеризувати їх взаєморозміщення та визначити перспективи подальшої міжрегіональної співпраці. Це показник, що ґрунтується на визначенні відстані кожної точки популяції до ближчого сусіда. Даний показник є середнім арифметичним значенням фактичних відстаней між кожним членом популяції і його ближчим n -м сусідом (*формула 1*) [1].

$$\bar{r}_n = \frac{\sum_{n=1}^p (r_n)}{p}, \quad (1)$$

де:

r_n – відстань між точкою та її ближнім сусідом;

p – число членів популяції.

Для розрахунку відстані до найближчого сусіда розглянемо розподіл та зв'язки територіальних елементів в регіоні – районних центрів [1].

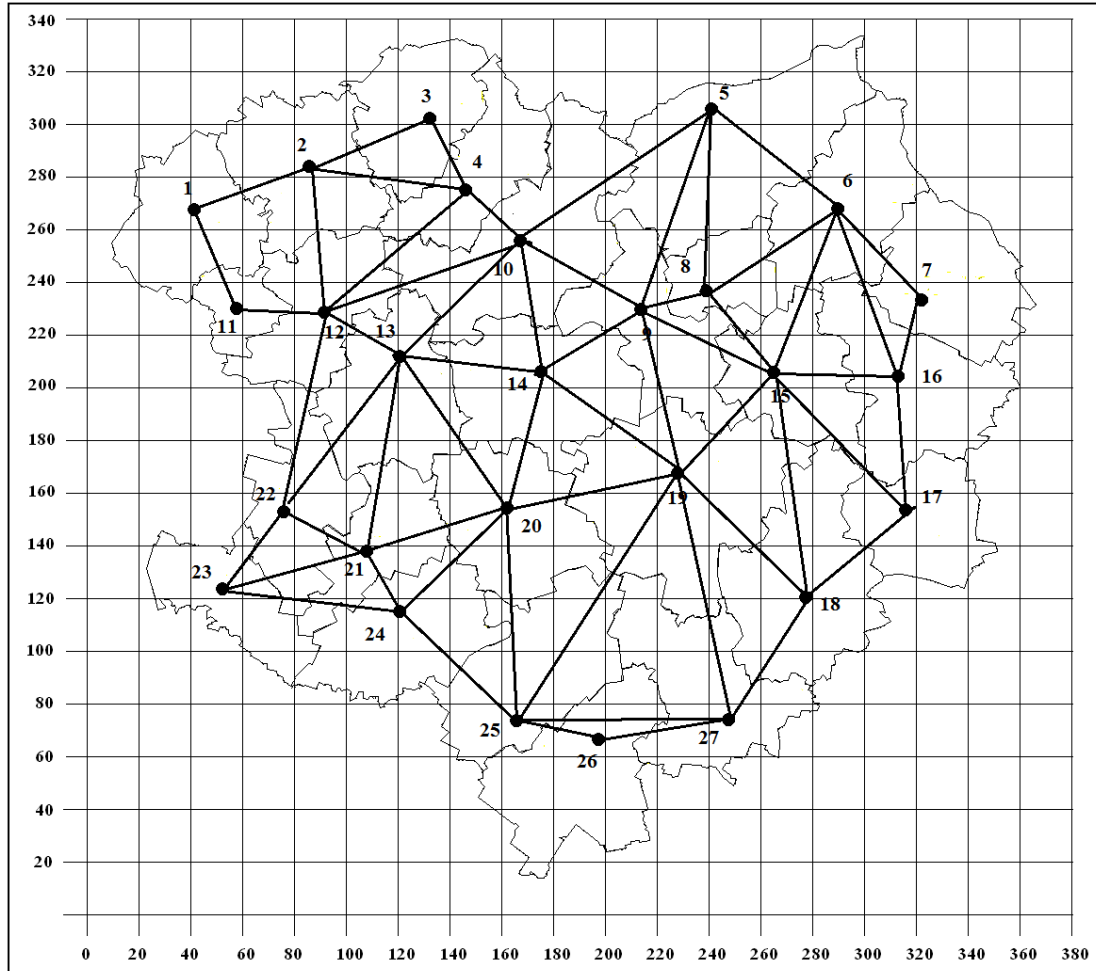

Рис. 1. Топологічна відстань між районними центрами в Харківській області (побудовано автором за даними [1, 3])

З'єднаємо умовними лініями зв'язку адміністративні центри районів Харківської області, відміряємо ці відстані та обрахуємо їх загальну кількість та визначимо оптимальну відстань між поселенськими одиницям на території Харківської області (формула 2) [1]:

$$R_n = \frac{\bar{D}}{0,5 * \sqrt{\frac{S}{N}}} = 2,93 \quad (2)$$

де:

R_n – коефіцієнт найближчого сусідства

$\bar{D}$ — середнє значення відношення довжини всіх зв'язків поділених на їх кількість;

S – площа Харківської області

N – кількість районних центрів в Харківській області.

Згідно використаної методики, розміщення районних центрів Харківської області при коефіцієнті найближчого сусідства 2,93 є рівномірним.

Найбільшу кількість територіальних зв'язків мають районні центри Балаклея, Шевченкове – 7, Харків, Первомайськ, Валки, Чугуїв, Нова Водолага – 6. Зазначені райцентри переважно розміщені в центральній частині області поблизу автомобільних та залізничних шляхів та мають велику кількість сусідів.

Найменшу кількість зв'язків мають районні центри периферійного розміщення, а саме Дворічна, Близнюки, Краснокутськ, Коломак, Золочів – 2 [2, 4]. Як правило, в таких районних центрах гіршим є транспортне сполучення між сусідніми районними центрами та обласним центром. Проте, подібний стан може бути скомпенсованим зв'язками з районами сусідніх областей – Донецької, Полтавської, Сумської [5].

Найкоротші відстані між районними центрами спостерігають між такими районними центрами: Дергачі – Харків – 18 км, Лозова – Близнюки – 21 км, Печеніги – Чугуїв – 22 км, Дворічна - Куп'янськ – 25 км, Кегичівка – Сахновщина – 25 км, Золочів – Дергачі – 26 км, що сприяє розвитку економічних відносин. Найдовша відстань між районними центрами: Балаклія – Лозова – 107 км, Вовчанськ – Чугуїв – 94 км, Великий Бурлук – Шевченкове – 81 км, що створює значні проблеми у транспортно-економічних зв'язках.

Середня відстань між сусідніми районними центрами становить 49,9 км, а коефіцієнт найближчого сусідства – 2,93, що свідчить про доволі тісні сусідські зв'язки районних центрів в Харківській області, адже значна кількість відстаней між сусідами менша за середню відстань по області.

Рівномірності розміщення населених пунктів області також значною мірою сприяє колоподібна конфігурація регіону та значна компактність території.

Але, не зважаючи на це, районні центри області розвинуті вкрай нерівномірно, зі значним переважанням адміністративного центру – м. Харків, не тільки завдяки його центральному положенню, а і сукупності соціально-економічних, ресурсних та історичних чинників розвитку.

Визначення коефіцієнту найближчого сусідства дозволило виявити специфічні аспекти просторового розвитку системи розселення регіону та виявити перспективні можливості поліцентричного розвитку території, з орієнтацією на міцні та оптимальні зв'язки між районними центрами області.

Список використаних джерел:

1. Голіков А.П. Математичні методи в географії / А.П. Голіков, І.Г. Черваньов, А.М. Трофімов / – Харків: вид-во при Харківському університеті. 2012. – 143 с.
2. Немець Л.М. Ретроспективний аналіз заселення Харківського регіону / Л.М. Немець, К.Ю. Сегіда, К.А. Немець // Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008. – Вип. 5(2). – С. 171-177
3. Офіційний сайт Державної служби статистики в Харківській області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kh.ukrstat.gov.ua>.
4. Сегіда К. Ю. Просторово-часові особливості формування системи розселення Харківської області (на основі кластерного аналізу) / К. Ю. Сегіда, К. О. Кравченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Географічні науки. - 2016. - Вип. 5. - С. 62-68.
5. Стратегія розвитку Харківської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : kharkivoda.gov.ua/documents/16203/1088.pdf